

*Драгољуб Симоновић,
шеф Службе за правне послове
у ЈП “Електропривреда Србије”*

Правна заштита потрошача електричне енергије¹⁾

У в о д

Његово “величанство” потрошач у савременом свету ужива висок степен правне заштите.

Први облици заштите потрошача појавили су се крајем 19. и почетком 20. века у англоамеричком праву. У Великој Британији, колеџи општих услова пословања, крајем прошлог века уочени су проблеми везани за примену тих услова и формуларних уговора. Sale of Goods Act, донет 1893., дао је право продавца да без икаквих ограничења искључи или промени услове и гаранције предвиђене законом. Ово је први законски акт који је побудио реакцију у смислу спровођења контроле општих услова и заштите потрошача.²⁾

Од седамдесетих година, а нарочито у последњој деценији овог века, заштити потрошача у свету придаје се велики значај. У развијеним земљама тржиште привреде, а последњих година и у земљама транзиције, схваћена је улога потрошача као значајног чиниоца у стварању националног дохотка. Најскупља је непродата роба. Из наведеног разлога, потрошач добија све примереније и, може се рећи, заслужено место у легислативи, егзекутиви, јудикатури, пословној и животној пракси.³⁾

1. Пренешено из “Зборник радова са Саветовања правника 5-9. јун 2000. Будва”

2. Према: S. M. Schitthoff, „ The Sale of Goods“, second edition, London, 1966., стр. 38-40

3. Д. Симоновић, „Право о електричној енергији“, Београд 1998., стр. 299.

Држава у земљама развијене тржишне привреде има пуно разлога да питање заштите потрошача стави као свој приоритетан задатак, не само због хуманитарне, здравствене и социјалне заштите потрошача (иако сви ти мотиви не могу да се негирају), већ и из комерцијалних разлога, јер потрошачи у свакој земљи великим делом на разне начине пуне државну касу.⁴⁾

Легислатива у свету

Уједињене нације и Европска Унија

У домену јавноправне заштите потрошача значајну улогу су одиграле Смернице Уједињених нација, које је Генерална скупштина усвојила Резолуцијом од 9. априла 1985. године. Оне су знак интернационализације проблематике заштите потрошача. Између осталог, Смернице указују на потребу унапређења економских интереса потрошача.

Прва озбиљнија размишљања о заштити потрошача у вези са општим условима пословања на нивоу Европске заједнице датирају из 1973. године, када је на саветодавном министарском скупу Европског већа прихваћена Повеља о заштити потрошача.

Европска Унија је донела бројна акта која се, директно или посредно, односе на заштиту потрошача (резолуцију и директиве).

Уговор о Европској Унији, закључен у Мастрихту 7. фебруара 1992, посветио је потрошачима посебно (девето) поглавље.

Шведска и остале скандинавске земље

Већ три деценије Шведска представља перјаницу у заштити потрошача у европским и светским размерама. Дуги низ година њена решења представљају узор другим земљама, чак и Европској економској заједници. Шведска легислатива о заштити потрошача данас је изнад стандарда Европске заједнице. Потрошачи у Шведској уживају највиши степен правне заштите у свету.

Шведски “бум” у заштити потрошача почео је седамдесетих година, изузетно богатом легислативом. Законом о тржишној пракси донетим 1970. године, којим је уведен потрошачки омбудсман; Законом о забрани неразумних (некоректних) клаузула из 1971., Законом о продаји на мало из 1973. и Тржишним законом из 1976. године.

Закон из 1971. је садржао свега седам чланова и показао је како обим и значај закона нису увек у корелацији. Тај, по обиму мали а по садржају велики, закон остварио је значајан утицај на многе земље.

4. Vilus, „Правна заштита потрошача за упоредно право“, Београд 1996, стр. VI.

Оно што је остварено решењима из шведске легислативе изазвало је велики интерес, дивљење и жељу за копирањем тог узора у многим земљама широм света.⁵⁾

Када су у питању услуге, права потрошача су у упоредном праву далеко мање нормирана него код испоруке робе. Наиме, на услуге се *mutatis mutandis* примењују правила о испоруци робе са недостацима и неодговарајућег квалитета. Међутим, Шведска је и овде изузетак. У тој земљи 1986. године донет је посебан Закон о пружању услуга потрошачима. Овакво законско “раздвајање” услуга и роба олакшава положај потрошача и његово сналажење у спектру разних прописа.

Поучене примером Шведске, остале скандинавске земље су донеле прописе о заштити потрошача, нарочито од злоупотреба и некоректних клаузула у општим условима пословања, укључујући и увођење институције потрошачког омбудсмена. Норвешка је прва кренула примером Шведске, доношењем прописа о правној заштити потрошача 1972. године.

У Данској је на снази Закон о понашању на тржишту из 1975., којим се забрањују радње супротне добрим обичајима у тржишном понашању и *lex specialis* о установљењу службе за потрошачке захтеве. Финска је 1975. израдила предлог Једнообразног закона о потрошачима.

Западноевропске земље и САД

У Немачкој је релативно рано сазрела свест о потреби организоване правно политичке заштите потрошача. Њихова заштита од неправичних и једностранних клаузула у општим условима пословања у почетку се остваривала применом начела добрих обичаја, затим помоћу начела савесности и поштења и, на крају, по начелу правичности. Широком тумачењем одредаба Закона о нелојалној утакмици обезбеђивана је нарочита подршка заштити потрошача. Нови квалитет у заштити потрошача од неправичних клаузула општих услова у немачку легислативу унео је посебан закон (*AGB-Gesetz*).

У Француској је још 1905. године донет законски пропис који је обезбедио изванредан степен заштите потрошача, нарочито у области заштите здравља. Исте године основана је прва јавна установа из области заштите потрошача (Служба за спречавање превара). Њој се 1966. придружио Национални институт за питања потрошње. Француска је 1978. године постала богатија за још једно законодавно решење на плану побољшања заштите потрошача. Реч је о закону *Scrivener*, који су предложиле организације потрошача. Он, између осталог, садржи одредбе о заштити потрошача и органима који остварују ту заштиту.

У Аустрији су пронађена одговарајућа решења за заштиту потрошача тумачењем одредаба Грађанског законика и Закона о нелојалној утакмици. Посеб-

5. J. E. Sheldon, *Consumer Protection and Standard Contracts: The Swedish Experiment in Administrative Control*, „The American Journal of comparative Law“, Volume 22, Winter 1974, Number 1, стр. 66-67.

ним Законом о заштити потрошача, донетим 1979., у великој мери је смањена могућност једностраног искључења или ограничења одговорности доносиоца општих услова пословања за насталу штету.

Легислатива у Белгији на савремени начин третира проблематику заштите потрошача, било по угледу на француске узор, било преузимањем решења из шведских закона.

За разлику од земаља континенталног права, енглеско право приступа контроли адхезионих уговора и заштити потрошача на сасвим другачији начин. У Великој Британији се путем посебних законских прописа регулишу стандардни уговори, нарочито они који су намењени потрошачима роба и услуга.

Такви закони су доношени 1956., 1961., 1966. и 1967. године. У 1963. години основан је потрошачки савет, као аутономно и саветодавно тело на подручју унапређивања и заштите положаја и интереса потрошача.⁶⁾ Посебан Закон о заштити потрошача донет је 1987. године.

Многи аутори везују ширење заштите потрошача и стварање готово посебне правне гране (Consumer Law, Право о заштити потрошача) за чувени говор америчког председника Џона Ф. Кенедија од 15. марта 1962. године, у ком су прокламована четири основна права потрошача.⁷⁾ У САД постоји велики број закона који се, директно или посредно, односе на заштиту потрошача.

Источноевропске и јужноевропске земље

Јаз између развијеног Северозапада и неразвијеног Југоистока присутан је и у области правне заштите потрошача. Шампион Шведска заузела је највише место у погледу степена заштите потрошача. Високо место заузимају САД и остале скандинавске земље. Њихове стопе следе високоразвијене западноевропске земље (Немачка, Француска, Енглеска, Аустрија, Белгија).

Степен заштите потрошача у земљама европског Истока и Југа је далеко од задовољавајућег. Ова констатација се односи на Грчку и Португал, иако су те земље чланице Европске Уније.

У погледу заштите потрошача, бивше социјалистичке земље бележе нормативни напредак. Законе о заштити потрошача донете су 1992. Чехословачка и Руска Федерација. Посебне законе у овој области донеле су: Словачка, Пољска, Бугарска и Албанија.

Од бивших југословенских република, Словенија је најдаље одмакла у заштити потрошача. У Босанској Федерацији је уведена институција омбудсмана. Ускоро се очекује да Собрање Македоније донесе Закон о заштити потрошача.

6. Д. Ледић, Контрола општих услова пословања и заштита потрошача у уговорима о продаји, Бањалука, 1987., стр. 106. и 107.

7. Дан заштите потрошача је 15. март, светски дан потрошача. Тај дан је, очигледно, проглашен светским даном потрошача поводом чувеног говора Џона Кенедија и прокламације основних права потрошача.

Легислатива у Југославији

У погледу правне заштите потрошача Југославија је данас на самом европском дну. У овој области она гледа у леђа и Албанији, земљи која је дуги низ деценија била синоним неразвијености и заосталости.

Пре две деценије Југославија је држала солидан корак у погледу заштите потрошача, приближавајући се европској “златној средини”. Степен те заштите у нашој земљи је био знатно развијенији у време тзв. самоуправног законодавства него данас. У том раздобљу потрошач је представљао и уставну категорију.

Устав СФРЈ из 1974. дао је начелну основу за организовање потрошача. Он је утврђивао обавезу производним и услужним организацијама да сарађују и договарају се са организацијама потрошача. Закон о удруженом раду је садржао бројне норме које су се односиле на интересе и заштиту потрошача, а даљи напредак остварен је доношењем Закона о облигационим односима и других законских прописа (о сузбијању нелојалне утакмице, о систему друштвене контроле цене, о промету робе на мало итд.).

Значајну улогу у заштити потрошача остварили су Социјалистички савез радног народа, центри и савети потрошача. У 1981. години у Југославији је било 9.000 савета потрошача, а у 1984. њихов број је опао на 3.000.

А данас?

Притичући се 21. веку, уместо да појача корак, наша земља се не само зауставила, већ је назадовала. Норме о заштити потрошача у Југославији су десетковане, дерогиране, нове нису донете. Правна и фактичка позиција потрошача у погледу њихове заштите, данас у нашој земљи не може добити прелазну оцену.⁸⁾

Југославија као држава има обавезу да регулише заштиту својих грађана као потрошача. Она ће на то бити приморана због усаглашавања својих прописа са прописима Европске Уније и Смерницама Уједињених нација, као што се десило са Румунијом 1994. године.⁹⁾

“Отписана” од државе и њених органа, заштита потрошача у Југославији тренутно се налази само у рукама организација за заштиту потрошача, које делују захваљујући ентузијазму појединаца.¹⁰⁾

Требало би створити једно јако, добро опремљено савезно удружење за заштиту потрошача, које би добијало финансијску помоћ од државе, али би у свему било независно, непрофитно и неполитичко удружење.

Такво удружење би својим понашањем и акцијама, а нарочито резултатима рада, стварало осећај код потрошача да постоји неко тело које се за њих брине,

8. Д. Симоновић, „Право о електричној енергији“, оп. цит., стр. 300.

9. Ј. Вилус, „Правна заштита потрошача“, оп. цит., стр. VIII.

10. Примера ради, у Канади постоји министарство потрошача, у Немачкој одбори за потрошачка питања у неким министарствима, у Јапану посебна управа за потрошачка питања на нивоу министарства; у САД и Француској бирои за потрошачка питања, у Румунији и Словенији уреди за заштиту потрошача; у Естонији и Литванији управе за заштиту потрошача; у Пољској и бугарској национални савети потрошача.

коме могу да се обратe и које их редовно и тачно обавештава о питањима која су за њих од значаја.¹¹⁾

У децембру 1998. Савезно министарство за унутрашњу трговину утврдило је радни текст Предлога Закона о заштити потрошача.

Доношење таквог закона је неопходно из разлога што питање заштите потрошача није ни једним позитивним законским прописима у целини регулисано. Прописи који регулишу заштиту потрошача обухваћени су већим бројем закона, што има за последицу недовољну информисаност потрошача о својим правима и њиховом остваривању. Такође, није разрађен ни систем санкција, односно није одређен орган који би се бавио заштитом потрошача и који би штитио интересе потрошача у случају повреде њихових права.¹²⁾

Предложеним законским текстом предвиђено је формирање организација потрошача са одређеном кадровском и техничком оспособљеношћу, с обзиром да потрошачи данас нису на одговарајући начин организовани. Доношење посебног закона о заштити потрошача је императив за укључивање у европске и свеуске интеграционе токове.

Код опредељење о садржини закона, имало се у виду да нормe о заштити потрошача треба да буду усаглашене са законодавством земаља Европске уније. Коришћен је упоредни преглед законске регулативе у земљама Западне Европе и земаља у транзицији, као и резолуције и директиве Европске Уније, при чему се имало у виду реално стање на нашем тржишту.¹³⁾

Заштита потрошача електричне енергије

У упоредном праву

Веома је мало података и текстова у упоредном праву који се односе на заштиту потрошача електричне енергије. Као неодвојиви део целокупне потрошачке популације, потрошачи струје су инкорпорисани у општу правну регулативу о заштити потрошача.

Положај потрошача електричне енергије, као слабије стране у адхезионом уговору, исти је или веома сличан позицији коју имају корисници других производа (услуга) чија испорука (вршење) проистиче из уговора закљученог према општим условима пословања.

У готово свим земљама света (изузетак је Швајцарска) цена електричне енергије је под одговарајућом, директном или посредном, контролом државних органа. Такав режим за произвођача и дистрибутера струје значи ограничење пословања по економско-тржишним законитостима. С друге стране, он представља одређени

11. Ј. Вилис, оп. цит., стр. 170. и 171.

12. Из образложења предлога Закона о заштити потрошача.

13. Ибид.

облик заштите потрошача од неконтролисаног повећања цене електричне енергије.

Савет ЕЕЗ је, међу бројним директивама, у септембру 1992., донео Директиву 92/75 која се односи на обележавање потрошње енергије у вези са коришћењем апарата у домаћинству. Сврха Директиве је да омогући потрошачима да изаберу производ који је у погледу потрошње енергије најефикаснији. У погледу цена, нарочита пажња се посвећује цени намирница, гаса и електричне енергије, с обзиром да су у питању производи од виталног значаја за потрошаче.

У свим развијеним земљама света потрошачи су изузетно заинтересовани за цене гаса и електричне енергије. Ово тим пре што електродистрибутивна предузећа у великом броју земаља уживају монополски положај. Савет ЕЕЗ је у јуну 1990. усвојио Директиву која се односи на поступак Заједнице за унапређење транспарентности цена гаса и електричне енергије које се наплаћују од крајњих корисника.

Цене електричне енергије се објављују и публикације о томе се достављају најширем могућем броју потрошача. Предузећа за снабдевање потрошача струјом, сходно одредбама Директиве, дужна су да сваког првог јануара и првог јула у години достављају Статистичком уреду Европске заједнице цене и услове продаје електричне енергије, систем цена који је на снази и разврставање потрошача по категоријама.

Немачки уреди за потрошаче, између осталих, пружају потрошачима информације о потрошњи и цени електричне енергије.

Према Закону о заштити потрошача Велике Британије из 1987., одредбе о олакшицама односе се и на испоруку електричне енергије. Олакшице у плаћању цене струје представљају својеврстан вид заштите одређених категорија потрошача. Посебно су заштићени мали потрошачи, за које је императивно наложено да плаћају нижу цену електричне енергије од оних који више троше, пошто се ради, по правилу, о сиромашним слојевима становништва.

Правна заштита потрошача електричне енергије у Југославији

Оно што је речено за потрошаче електричне енергије у упоредном праву важи и за наше потрошаче. Они су, такође, део укупне популације потрошача роба и услуга, чији статус и заштита треба регулисати посебним законом, при чему степен њихове заштите треба подићи на знатно виши ниво од данашњег.

а) Према ранијим њројисима. - Попуст и бонификације у цени електричне енергије представљају један од облика заштите потрошача. Сви електропривредни закони у Србији прописивали су да се општим условима пословања, између осталих питања у вези обрачуна и плаћања електричне енергије, регулишу и попусти, односно бонификације у цени.

У ранијим годинама стабилнијег економског пословања Електропривреде, управни одбор, а нарочито његов претходник раднички савет, били су “дарежљивији” према потрошачима у погледу давања попушта у цени електричне енергије.

Према посебним одлукама тих органа, у дугом периоду, попусте у цени струје уживали су потрошачи који су припадали најугроженијим категоријама грађана у социјално-економском смислу.

Највише одредаба о заштити потрошача електричне енергије садржао је Закон о електропривреди Србије из 1975. године,¹⁴⁾ што је компатибилно са укупним нормативним стањем у погледу заштите потрошача из седамдесетих година.

Тај закон је у четири норме регулисао питања остваривања улоге потрошача у одлучивању о виталним питањима из електропривреде у оквиру самоуправне интересне заједнице из електропривредне области. Он је, такође, садржао четири одредбе о заштити потрошача електричне енергије у управном поступку код надлежних органа управе. Са укупно осам одредаба, тај закон заслужује епитет шампиона у сфери нормативне заштите потрошача електричне енергије у укупној електропривредној легислативи Србије.

Законом о самоуправним интересним заједницама у области електропривреде из 1978. године,¹⁵⁾ утврђена је обавеза оснивања и удруживања СИЗ у области електропривреде.

Између осталих послова и задатака, у овим заједницама су се остваривали заједнички интереси потрошача електричне енергије и електропривредних организација; усклађивао се рад тих организација са потребама и интересима потрошача и предузимале су се посебне мере за усклађивање електроенергетских капацитета са тренутним и будућим потребама потрошача струје.

Потрошачи електричне енергије су, дакле, били “у центру пажње” активности које су се одвијале у оквиру самоуправних интересних заједница електропривреде. Они су имали примерену улогу у одлучивању о питањима од виталног интереса за њих.¹⁶⁾

Укидањем СИЗ у области електропривреде практично су десетковане норме о заштити потрошача електричне енергије. Законодавац није смео дозволити такав суноврат, већ је морао пронаћи друге модусе заштите. Иако је тежња за прогресом иманентна човеку, данас би потрошачи електричне енергије сигурно пристали на регрес, на враћање уназад и то за више од две деценије. Ово из разлога што им је тадашњи степен заштите био далеко примеренији од данашњег.¹⁷⁾

14. Објављен у “Службеном гласнику СРС”, бр. 32/75.

15. Објављен у “Службеном гласнику СРС”, бр. 50/78.

16. Може се рећи да су врхунац у бившој Југославији доживели потрошачи струје у Хрватској. Они су, једини у СФРЈ, имали сопствену СИЗ. Наиме, Уставом Хрватске из 1974. било је прописано оснивање СИЗ потрошача електричне енергије.

17. Д. Симоновић, *Право на електричну енергију*, “Правни живот”, бр. 10/95, с. 492. Трагајући за неистраженим и ненаписаним, у жељи да скрене пажњу правничкој јавности на потребу боље заштите потрошача електричне енергије, аутор је у овом раду проговорио о праву на електричну енергију, као хипотетички постављеном новом цивилизацијском праву. На такав правнички апел аутор је био мотивисан великим реструкцијама електричне енергије у зиму 1994/95.

б) У важећој регулативи. - Према Одлуци о општим условима за испоруку електричне енергије,¹⁸⁾ испоручилац може да даје попусте и бонификације потрошачима у три прецизно утврђена случаја која се тичу потрошача на високом напону, тј. великих потрошача, као “и у другим случајевима”. Грађани, као мали потрошачи, могу се подвести под те “друге случајеве”.

Мерила, критеријуме и друге случајеве давања попушта и бонификација утврђује Управни одбор ЈП “Електропривреда Србије”. De facto, попусти нису ни издалека корелативни онима који су постојали у време стабилнијег економског пословања Електропривреде.

Важећи Закон о електропривреди Србије¹⁹⁾ о заштити потрошача електричне енергије говори у три одредбе. Прво, у чл. 14, ст. 1, којим обавезује Јавно предузеће да утврди послове који се морају обављати за време штрајка и начин њиховог извршавања, ради заштите интереса грађана и предузећа у снабдевању електричном енергијом.

У случају да се та заштита не обезбеди у Јавном предузећу, министар енергетике и рударства предузима мере којима се обезбеђује заштита интереса потрошача.

Друго, у чл. 20, Закон обезбеђује заштиту у управном поступку подносиоцу захтева за издавање електроенергетске сагласности, путем жалбе министарству надлежном за енергетику. Треће, у чл. 44, Закон устројава надзор над законитошћу аката Јавног предузећа којима се решава о правима и дужностима потрошача електричне енергије.

Слична је ситуација и у Закону о енергетици Црне Горе,²⁰⁾ по оскудности регулативе, а не и по садржини законских одредаба.

Напротив, у овој области знатно се разликују норме ова два закона. Оне се поклапају само у оном делу заштите потрошача који се односи на заштиту путем жалбе надлежном министарству. Иначе, Закон о енергетици не садржи одредбе о заштити потрошача у време штрајка.

Заштитном се може прогласити она норма црногорског закона која обавезује Јавно електропривредно предузеће да, у складу са својим енергетским, економским и техничким могућностима, обезбеди уредно и несметано снабдевање потрошача електричном енергијом.

С обзиром на стилизацију норме, овде је реч о условној заштити потрошача, јер је она условљена енергетским и другим могућностима електропривредног предузећа.

18. Објављена у “Службеном гласнику РС”, бр. 53/92, 72/92, 25/93, 76/93, 49/94, 62/94 (преч. текст), 53/95 (преч. текст), 496, 5096.

19. Објављен у “Службеном гласнику РС”, 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 60/94, 44/95, 4/96.

20. Објављен у “Службеном листу СРЦГ”, 16/90, 18/90, 13/91 и “Службеном листу РЦГ”, бр. 21/93, 27/94.

Како је наведено, позитивни Закон о електропривреди Србије садржи три одредбе о заштити потрошача струје. Да ли је таква заштитна регулатива примењена значајно и улози потрошача?

Није, по оцени аутора. Нарочито у поређењу са законским решењима из 1975. године. Регулатива о заштити потрошача електричне енергије је оскудна, јер Закон о електропривреди као *lex specialis* има исти број одредаба (три) о, на пример, заштити животне средине.

Не умањујући значај проблематике заштите животне средине, с обзиром да околинска права представљају уставну категорију разрађену у бројним законима, у односу на ту заштиту Закон о електропривреди, као специјални, морао би посветити већу пажњу правној заштити потрошача електричне енергије. Јер, неосновано је очекивати да се том проблематиком баве други закони.²¹⁾

ц) *De lege ferenda*. - Треба очекивати да Закон о заштити потрошача и Закон о енергетици, чије доношење предстоји, унапреде укупно стање заштите потрошача у Србији и, посебно, заштита потрошача електричне енергије.

У оквиру постојеће регулативе, треба поздравити напор Покрета потрошача Београда у конституисању бољих нормативних решења и праксе. Својевремено су прихваћени предлози Покрета о викенд и блок тарифама за коришћење електричне енергије, што је било од великог значаја за потрошаче.

Почетком 1999. године сачињен је Предлог за сарадњу Покрета потрошача Београда и "Електропривреде Србије".

Осим иницијативе за измену законске и подзаконске регулативе (општих услова и тарифног система), у оквиру предлога за сарадњу, између осталих, апо-строфирана су следећа питања:

- увођење система за евидентирање и решавање жалби, приговора и спорова између Електропривреде и потрошача;
- доношење и реализација програма смањења губитака у преносу и повећавању степена искоришћености електричне енергије у домаћинствима;
- доношење и реализација програма образовања и информисања потрошача електричне енергије;
- налажење трајног решења за проблем додатног загревања станова и пословног простора у објектима са даљинским грејањем;
- припрема, доношење и доследна примена система и цена електричне енергије;
- наплата потраживања за испоручену електричну енергију;
- стварање системских услова за учешће представника потрошача у управљању системом електропривреде;
- учешће ЈП "Електропривреде Србије" у реализацији пројеката Покрета потрошача.

21. Важећи статут Јавног предузећа "Електропривреда Србије" и једанаест јавних предузећа за дистрибуцију електричне енергије у Србији немају ниједну одредбу која говори о правима и заштити потрошача, а сви они садрже поглавља о заштити животне средине.

Фактичка заштита потрошача електричне енергије у Србији

Интересантно је да нормативни суноврат заштите потрошача у Србији није праћен и фактичким.

Иако можда парадоксално звучи, фактичка заштита потрошача електричне енергије у Србији данас је боља од правно-нормативне. Парадоксално, због тога што фактичка заштита треба да се ослања на нормативно-правну. Примера ради, легално средство обуставе испоруке електричне енергије због њеног неплаћања (тзв. “маказе”) електродистрибутивна предузећа не примењују у прописима дозвољеним роковима, већ уз извесну толеранцију, изражену временски или у новчаном износу.

По оцени аутора, фактички су добро заштићени чак и они потрошачи који не заслужују заштиту, већ казну. Реч је о онима који неовлашћено користе електричну енергију.

Казнена политика у Србији везана за крађу електричне енергије обилује парадоксима. Она је блага и неефикасна. За ово кривично дело судови по правилу (у преко 90% случајева), изричу условну осуду.

Безусловне, посебно затворске, казне представљају пуке изузетке. Условне казне судови изричу чак и вишеструким повратницима.²²⁾

Оваквом казненом политиком не може се остварити сврха кажњавања. У друштвеном амбијенту у коме се за крађу електричне енергије готово искључиво изричу условне осуде не може се адекватно остварити специјална превенција, а о генералној нема ни говора. Уместо да одвраћа од крађе извршиоце кривичног дела и друге потрошаче, казнена политика у Србији готово да делује у супротном правцу. Она, у извесној мери, “стимулише” грађане да краду електричну енергију, јер су они из искустава других убеђени да ће за извршење кривичног дела “зарадити” само условну осуду.²³⁾

Због овакве казнене политике судова, електрична енергија као национално добро није адекватно заштићена. Парадоксално је да се заштита електричне енергије боље остварује у прекршајном поступку, у ком се претежно изричу новчане казне, него у судском кривичном поступку. Тако се као ефикаснија показује казнена политика за лакше деликте (прекршаје) него за теже (кривична дела).

Закључак

Потрошачи роба и услуга, међу њима и потрошачи електричне енергије као цивилизацијски насушне потребе, заслужују далеко бољу заштиту у Југославији од постојеће, како у правно-нормативном, тако и у фактичком смислу.

22. На пример, у пресуди Општинског суда у Јагодини, К. 287/96.

23. Д. Симоновић, „Крађа електричне енергије и други деликти од значаја за електропривреду“, Београд, 1999, стр. 68.

С обзиром да је потрошач све значајнији чинилац у стварању националног дохотка, недопуштено је ћутање Устава Југославије и Србије о проблематици заштите потрошача.

Заштита потрошача треба прогласити уставном категоријом макар у оној мери колико су то чинили уставни из 1974. године, или бар у једној реченици да се држава стара о заштити потрошача, попут решења из Устава Републике Србије.

Закон о заштити потрошача у Југославији треба донети у најкраћем могућем року. Тај неминовни задатак треба извршити најкасније до краја текуће године, како бисмо макар у освит трећег миленијума престали Албанији да гледамо у лођа у погледу нормативно-правне заштите потрошача.

Потрошаче електричне енергије у Србији не треба бранити неадекватном казненом политиком у односу на оне који неовлашћено и криминогено користе струју, већ системским решењима у легислативи и подзаконској регулативи треба побољшати њихов положај и обезбедити им ефикаснију заштиту.